

Срђан М. Перишић
Факултет политичких наука, Београд

ПОСТМОДЕРНО НЕСТАЈАЊЕ ПОЛИТИЧКОГ И ДЕМОКРАТИЈЕ

Сажетак

Аутор у чланку говори о кризи демократије у западним друштвима и у свету, у епохи постмодерне, као и судбином политичког која је неодвојива од демократије. Полази се од тога да је садржај модерне исцрпљен, и да је наступила нова епоха, постмодерна. Постмодерну посматрамо као либерализовану парадигму. Победа либерализма над другим политичким доктринама условила је његову универзализацију, што вуче за собом суштинске трансформације саме природе политике и демократије, али и самог либерализма. Основне узроке деструкције демократије и нестанка политичког видимо у биополитичком стању, биомоћи и биовласти као темељним карактеристикама либералне постмодерне.

Кључне речи: постмодерна, демократија, либерализам, политичко, криза, биополитика, моћ.

СТАЊЕ ДЕМОКРАТИЈЕ

*Шта се догађа управо сада? Шта нам се то догађа?
Шта је овај период, управо овај тренутак у коме
живимо?*

Фуко

Данас је демократија „мит планетарних размера“ који се показује кроз настојање многих у савременом свету да искажу потребу за успостављањем демократије, али и кроз то да готово сви режими настоје да себе легитимизују као демократске порет-

ке. Теоријска мисао о демократији је фокусирана на Хантингтонов *Трећи талас*, односно на демократску консолидацију у постауторитарним друштвима. Истраживања се, у последњих двадесетак година, баве углавном процедурама доношења одлука, изборима, успоном, ширењем или извозом демократије, при чему су све више у оптицају појмови: „развијена демократија“, „ограничена демократија“, „надзирана демократија“, „дефектна демократија“, итд. Међутим, стварност је другачија. Тако нас Кеџмановић подсећа да се заборавља да се ствари назову правим именом. Он наводи да се тиме вероватно „најављује вријеме постдемократије“, јер је демократија „постала спектакл којим управљају ривалски тимови спин-доктора који одређују политичку агенду, врше селекцију ограниченог броја тема, инсценирају их и персонализују, медијски обликују јавно мњење итд.“ Наиме, „у оним случајевима гдје су знак и означено у тако драматичном раскораку да то боде и већ замагљене очи и вријеђа већ помућени здрав разум, прибјегава се релативизујућим атрибуцијама“⁽¹⁾ (Кеџмановић, 2009, 52). Дакле, у условима данашње вишеструке светске кризе, демократија не може бити у успону и не може се посматрати кроз термине ширења. Данас нам постмодерна епоха показује да је садржај демократије промењен и да се њоме манипулише.⁽²⁾

Манипулација демократијом има за циљ да се не уочи разлика између демократске праксе, која је била присутна у *држави благостања*, и постмодерног тоталитаризма. То се може приметити, између осталог, у САД после 11. септембра 2001. године. Наиме, одговор државе на овај догађај је оголио стање демократије у САД. Тако Кеџмановић наводи да је „стање перманентне ратне мобилизације у име људских права и демократије довело до ванредног стања и њихове суспензије у властитој кући“⁽³⁾. Колективни страх, који постоји код америчких грађана због тероризма, додатно се потхрањује и комбинује са његовом манипулацијом, што има за последицу стварање послушности и одсуства сваке критике. Највеће разочарење је, наводи Жуњић, „гигантски колапс слободне критичке штампе“, која је постала главна „трансмисија мани-

1) Ненад Кеџмановић, „Демократија и насиље“, *Годишњак 2009*, Факултет политичких наука, бр. 3, Београд, 2009, стр. 52.

2) „Демократија је све више манипулативни појам, средство које је функционализовано с обзиром на интересе јачега...“ (Вучина Васовић, *Савремене демократије*, том 1, Службени гласник, Београд, 2006, стр. 20).

3) Ненад Кеџмановић, „Демократија и насиље“, исто, стр. 51.

пулације домаће и светске јавности“⁴. На делу је сужавање личних слобода, које је добило своју законску форму, којим се одобрава не само прислушкивање без судске одлуке, већ и контрола кориштења библиотечког материјала на универзитетима⁴).

Криза демократије подразумева да је на делу деструкција њене политичке и социјалне димензије. У политичком смислу то значи непрекидно удаљавање стварних места доношења битних политичких одлука од самих грађана, „олигархизацију, елитизацију и плутократизацију формално демократских институција“, и маргинализацију парламента⁵). Последњих деценија ово је добило значење које се односи на свођење вишепартијности на двопартијски систем који делује једнопартијски. Наиме, поражена партија или коалиција не силази са сцене, она остаје у својству лојалне опозиције рачунајући да ће на следећим изборима победити при чему добија и један део власти и користи које су у вези са њом. Овај компромис је у складу са општом тенденцијом укрупњавања монопола на тржишту. Нове партије немају никаквих шанси. Такав систем Зиновјев пореди са једнопартијским системом у бившим социјалистичким земљама. Наиме, прва карактеристика оваквог система је срастање политике и управљања, односно, водећи партијски активисти, политичари су постали део управљачког слоја и у држави и у економији баш као „у државном апарату комунистичких земаља“. Зиновјев истиче да политичари постају сарадници концерна, заузимају положаје који уопште нису политички. „Образују се својеврсни картели великих партија и клика професионалних политичара. Они одлучују ко ће, и какве положаје заузети у установама у којима власт има приступа. Партије и клике пребраћују државу у свој плен, у извор свакојаким животних добара...“⁶). Избори су, у таквој ситуацији, изгубили свој некадашњи демократски карактер, јер су се свели на избор лица у органе власти на неограничено дуг период. С тим у вези, све је подређено што оперативнијем управљању. То се може постићи кроз потпуно јединство законодавне и извршне функције власти. Дакле, владе у либералним земљама и

4) Слободан Жуњић, *Модерност и филозофија*, Плато, Београд, 2009, стр. 11-12.

5) Зоран Видојевић, *Демократија на заласку*, Службени гласник - Институт друштвених наука, Београд, 2010, стр. 57.

6) „Образују се својеврсни картели великих партија и клика професионалних политичара. Они одлучују ко ће, и какве положаје заузети у установама у којима власт има приступа. Партије и клике пребраћују државу у свој плен, у извор свакојаким животних добара...“ (Александар Зиновјев, *Занад*, Наш дом – Age D' Homme, Београд, 2002, стр. 165.).

не заступају вољу демоса, већ вољу елита, или, боље речено, *већина* уопште и непостоји као примарно дати фактор (изузев у самим изборима).⁷⁾ Постоје само створене субјективности у служби власти, односно на делу је десубјективизација саме демократије.

Деструкција социјалне димензије демократије је везана за нестанак *државе благостања*. Сама социјална држава је у великој мери успела да искорени тлачење, понижења, што је услов за раст слободе и бољи живот човека, што је и сврха демократије. Пјер Бурдије (P. Bourdieu) наводи да је либерализам у економији створио „дарвиновски свет“ несигурности, патње и стреса, што је образавало „једну резервну армију радне снаге укроћене прекарнизацијом“ и незапосленошћу. Наиме, тежња економских монопола ка остваривању максималног профита у условима кретања капитала и финансија на глобалном нивоу, условила је да тржишна економија спроводи политику усмерену на флексибилност у запошљавању и платама. На делу је „индивидуализација односа између послодаваца и запослених. То се постиже „утврђивањем индивидуалних циљева, увођењем индивидуалних евалуативних разговора, индивидуализовањем повишице, индивидуализовањем каријере, аутоексплоатацијом...“⁸⁾. То је довело да слабљења колективних циљева и солидарности између свих. На делу је систем „структуралног насиља“ који се огледа у деморализацији и конформизму. То ствара „складно функционисање индивидуалистичког микро-економског модела“, а армија незапослених и „није армија, јер изолује, етомизује, индивидуализује, демобилише и десолидарише“⁹⁾. Радништво је изгубило свој политички идентитет, деполитизовано је, а тиме је и потреба за демократијом сужена.

Манипулација јавним мњењем путем медија је пример у коме се огледа криза и ишчезавање демократије. Иначе, јавно мњење чине тренутна уверења, ставови и судови. Кецмановић наводи да се оно образује узајамним сучељавањем партикуларних и субјективних интереса путем дијалога и дебате, уз свестрану толеран-

7) „Представничка демократија из саме своје бити рађа осамостаљивање политичких елита од демоса и њихово претварање у елитистички слој, а тенденцијски, и у посебну политичку класу.“ (З. Видојевић, исто, стр. 21).

8) На делу је „индивидуализација односа између послодаваца и запослених. То се постиже „утврђивањем индивидуалних циљева, увођењем индивидуалних евалуативних разговора, индивидуализовањем повишице, индивидуализовањем каријере, ауто-експлоатацијом...“ (Пјер Бурдије, *Сигнална светла: прилози за отпор неолибералној инвазији*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999, стр. 110-111.).

9) Пјер Бурдије, исто, стр. 111-112.

цију према свим разликама и супротностима, чиме се „долази до општег, односно, барем већинског интереса“¹⁰⁾. Овако дефинисано и у пракси примењивано схватање јавног мњења је карактеристика демократије. Имајући у виду да је јавно мњење создано од жеља, интереса, и сл. који су мање или више субјективни, оно је врло флуидно, подложно контроли и манипулацијама политичких и економских центара моћи. То се одвија путем медија.

Медији грађанину сугеришу ослобађање „сувишних“ идентитета свдећи га на индивидуу којој је свеједно шта се дешава у земљи и свету. Циљ је да се спречи било каква политичка акција усмерена на стварање опозиције либералном поретку. Медији су фактор деполитизације. „Телевизија предлаже једно виђење света које је све више деполитизовано, асептично, безбојно, и све више вуче за собом новине у свом скретању ка демагогији и подређивању комерцијалним потребама“¹¹⁾. Ги Дебор (G. Debord) је писао да су медији део *друштва спектакла*, у коме постоји само оно што се појављује, а медији поседују монопол над оним шта се појављује¹²⁾. Антонио Негри (A. Negri) и Мајкл Хард (M. Hard) примећују да се политика преселила из парламента у медије, чиме је постала део *виртуелне стварности*. Наиме, спектакл се види најпре у области изборних кампања где је фокус не на политичким проблемима већ на слици и изгледу политичара. Ова двојица теоретичара наглашавају да је „политички дискурс један артикулисани рекламни врисак, а политичка партиципација се редукује на избор пробављивих слика.“¹³⁾

ЛИБЕРАЛНА ПОСТМОДЕРНА

Све појаве овог времена показују да се у старом животу више не може наћи задовољење.

Хегел

Проучавање савремених друштвених и политичких феномена поставља методолошке проблеме истраживачима. Наиме, Епштајн

10) Ненад Кецмановић, *Домети демократије*, ФПН – Чигоја, Београд, 2005, стр. 43.

11) Пјер Бурдије, исто, стр. 87-88.

12) Ги Дебор, *Друштво спектакла (La Société du spectacle)*, А. Голијанин, Београд, 2003.

13) Антонио Негри, Мајкл Хард, *Империја*, ИГАМ, Београд, 2005, стр. 344. Наслов оригинала: Michael Hardt/ Antonio Negri, *Empire*, Harvard University Press; Cambridge, Massachusetts / London, 2000.

нас обавештава да се, с једне стране, наука углавном бави објективним чињеницама, које као такве спадају у прошлост и које су „постале својина историје“. С друге стране, наводи он, проучавање и схватање савремености пружа нам „јединствену могућност за докучивање смисла појава, како се оне откривају сада и овде“, тј. смисла савремених друштвених и политичких феномена. Када је у питању постмодернизам, ми се налазимо „и унутра и изван њега“¹⁴⁾. С тим у вези, да бисмо разумели савремене појаве, тј. положај демократије, изроке њене деструкције у западним друштвима и у свету, у епохи постмодерне, као и судбину *политичког* која је неодојива од демократије, полазимо од тога да их морамо интерпретирати у ширем дискурсу чије су оне део. Дакле, треба схватити смисао постмодерне како би се сагледао феномен нестајања политичког и демократије.

Почетком 80-их година прошлог века у западној политичкој филозофији и теорији започиње филозофски дискурс између постмодерниста и модерниста. Дискурс је отворен Лиотаровим (Lyotard) програмским текстом *Постмодерно стање* у коме је постмодерно стање западног друштва одређено као стање у коме се више не поклања поверење метапричама (великим, општим и јединственим нарацијама) као што су просветитељска о еманципацији човечанства, идеалистичка о теологији духа и историјска о херменетици смисла.¹⁵⁾ Све метаприче, у које Лиотар убраја и политичке идеологије и доктрине, су изгубиле своју општу важност и снагу легитимације. Лиотар сагледава учинак модерности кроз практичну реализацију политичких идеологија, доктрина и теорија епохе модерне. Политичке доктрине модерне су компромитоване у друштвеној стварности, јер настоје да једну вредносну норму универсализују чиме потчињавају интересе и вредности других погледа. Оне производе насиље настојећи да свој нормативни идеал примене на сложену друштвену стварност. С друге стране, сама епоха модерне је зачела стварање плуралитета животних норми и културних разлика, што метаприче чини насилним, јер у таквој плуралној реалности немогуће је реализовати неки нормативни идеал без политичког насиља. Дакле, тоталитаризам и политичко насиље су

14) Михаел Н. Епштајн, *После будућности: судбина постмодерне*, Graslar partner, Београд, 2010, стр. 5.

15) Лиотар објављује 1979. *Постмодерно стање (La Condition postmoderne, Rapport sur le savoir)*, 1983. године *Раскол (La Différend)*. Српско издање: Жан Ф. Лиотар, *Постмодерно стање*, Братство-јединство, Нови Сад, 1988.

њихова последица, а сам крај модерне то разоткрива и уводи друштво у постмодерно стање, стање лишено доминације свих метаприча и идеологија, али и стање „радикалног плуралитета“¹⁶⁾.

Период у коме се распламсава дискурс о крају модерне и почетку постмодерне, тј. о исцрпљености метаприча, је период када са друштвене сцене силази још једна политичка доктрина (социјализам), али и период кога у потпуности обележава победа либералне идеологије. Дакле, можемо се сложити са Лиотаровом критиком метаприча, да су оне иманентно тоталитарне, али не и са делом где он види њихову исцрпљеност и нестанак (крај). Управо победа либерализма над осталим конкурентним доктринама и метапричама и његов успех да у друштвеној стварности увелико реализује своје нормативне идеале је означила једно сасвим другачије стање у западним друштвима од оног које је било доминатно у епохи модерне, и једно другачије стање него што га описује Лиотар. Модерна јесте завршена, а нову епоху дефинишемо као либералну постмодерну, а ново постмодерно стање као стање *биополитике*.

Постмодерну, у којој своје пројекте, идеале реализује политичка идеологија либерализма, тј. у којој су биополитика и биомоћ/биовласт доминатна стања друштва, видимо као основне узроке деструкције демократије и нестајања политичког.

Каква је била модерна? Уочавамо два њена битна обележја. Прво, модерна је одрицање од традиционалног друштва (постмодерне) као алтернативне парадигме. Валерштајн (Wallerstein) модерност одређује као „спој друштвене стварности и посебног погледа на свет“, те је она „заменила, чак сахранила, оно што сада означавамо као *Ancien Regime*“¹⁷⁾. Она је као посттрадиционално и антитрадиционално друштво у себи садржавала идентитете у којима су рационализам, критицизам, наука, експеримент, технолошки развој, индивидуализам и политика заменили теологију, колективност, веру, догматику, холизам, онтологију. Бити модеран, пише Валерштајн, значило је, на самом почетку нове епохе, „бити антисредњовековни, у смислу у којем средњовековни означава ускогрудост, догматизам и, изнад свега, ограничења власти“. Укратко, „то је био тријумф људске слободе над силама зла и незнања“¹⁸⁾. У епохи модерне постојао је јасан пројекат, оптимизам и јако изра-

16) Жан Ф. Лиотар, навед. дела.

17) Имануел Валерштајн, *После либерализма*, Службени гласник, Београд, 2005, стр. 66.

18) Имануел Валерштајн, исто, стр. 109.

жен хуманистички патос. До данас се тај пројекат у основним цртама реализовао, традиционално друштво је савладано. У ствари, модерна је била процес постепене, „прогресивне либерализације, ослобођења човека од тога, што претендује на догматичку улогу његове колективне идентификације“¹⁹⁾.

Друго обележје модерне епохе јесу политичке идеологије. Без њих модерна не би била могућа. Валерштајн дефинише идеологију као „један од одговора на тај нови поглед на свет који зове-мо модерност“. Наравно, убрзано давање одговора на модерност и формирање идеологија су поспешиле Француска и друге револуције. За разлику од претходних векова, у коме су за животе народа и друштава пресудну улогу имали религија, династије, сталежи, итд., у епохи модерне, наглашава Дугин, „политика се преместила на чисто идеолошки ниво, прекројивши карту света, етносе и цивилизације, на нов начин“²⁰⁾.

Према томе, модерна, то је „модерност ослобођења, стварне демократије, људског испуњења...“²¹⁾. Све политичке идеологије су биле усмерене у том правцу. Тиме је у модерној епохи предмодерно друштво побеђено. Дугин у том смислу каже да без обзира да ли су неке од политичких идеологија у себи садржавале старе принципе из предмодерне, све су оне на свој начин „исказивале дух модерности“²²⁾.

Пошто се модерна ослободила од онтологије прошлог, тј. традиције, али и онтологије будућег, што су је изражавале друге, побеђене идеологије, као што је комунистичко учење, модерна је постепено дошла до тачке у којој је „сво биће смештено у ефемерну природу тренутка“. Тренутак је, с друге стране, постао узурпиран од стране медија, тј. постоји само оно што показује телевизија. „Биће постоји онолико дуго колико траје информација о њему“²³⁾. *Живот и биће у тренутку* су тачка тријумфа модерне. Дакле, модерна открива свој нихилизам у том моменту када је програм нихилизма испуњен. Имајући то у виду Дугин наводи да постмодерну можемо именовати и као *ултрамодерна*, али је исправније постмодерна јер

19) Александр Дугин, „Постмодерн или ултрамодерн?“, *Философия хозяйства*, №3, Москва, 2003, стр. 15.

20) Александр Дугин, *Четвертая политическая теория*, Амфора, Москва, 2009, стр. 17.

21) Имануел Валерштајн, исто, стр. 110.

22) Александр Дугин, *Четвертая политическая теория*, исто.

23) Александр Дугин, „Постмодерн или ултрамодерн?“, стр. 15.

оно *пост* означава да после реализације процеса модерне не остаје ништа, тачније остаје „чисто ништа“.

Готово слично говори Ђани Ватимо (G. Vattimo) у књизи *Крај модерне*²⁴⁾. Ватимо види почетке постмодерног мишљења у делима Ничеа и Хајдегера, тј. у Ничеовој апологији нихилизма и у Хајдегеровим текстовима о *превадавању* метафизичког. Они су, према Ватиму, први учили постмодерне зачетке модерне. Нихилизам је, наводи Ватимо Хајдегера, „процес на чијем крају од битка као таквог 'није остало ништа'“.²⁵⁾ У сваком случају у схватању постмодерне полазимо од нихилизма као врхунца модерне.

Исто тако, откривање испуњења нихилизма модерне епохе поклопило се са победом либерализма. Либерализам је постао реализација процеса модерне, при чему је у тој епохи доследно и методично одбацивао онтологију традиционалног друштва. Либерализам је, у намери да одреди садржај политичког, успео да са историјске сцене склони и све конкурентне политичке идеологије XX века: нацизам, фашизам (укључујући Франков, Перонов и Салазаров облик тоталитаризма), конзервативизам, и на крају социјализам (укључујући комунизам и социјал-демократију). Тако је на крају XX века, од свих политичких идеологија које су биле способне мобилисати милионске масе, и које су се бориле да доминирају над историјом, истиче Дугин, остала само једна, либерална²⁶⁾. Последња победа либерализма, тј. победа над социјалистичком идеологијом, била је апсолутизација модерне. Идеолошка борба у модерној, око питања шта је нормативни субјекат човечанства, тј. да ли је то раса (нацизам), држава (фашизам), класе (социјализам) или индивидуа (либерализам), решена је победом либерализма, тако да је нормативни субјекат човечанства постала индивидуа. Индивидуални субјекат више није резултат избора између осталих алтернатива, већ је постао нека врста универзално важеће истине. Дакле, човек ослобођен од идентитета, као и „људска права“ постају опште прихваћени (макар у теорији) и фактички – обавезни. Човечанство, састављено од индивидуа, која природно теже универзализацији, постаје глобално и једно.

24) Ђани Ватимо, *Крај модерне*, Братство-јединство, Нови Сад, 1991.

25) Ђани Ватимо, исто, стр. 21. По Ватиму, модерна је *превадавање* (*Verwindung*) старог, тј. *новум*, је основни садржај бића, тако да је напуштање тог *новизма* минимални услов преласка у постмодерну, при чему постмодерна не подразумева *превадавање* модерне, већ се према њој односи пасивно.

26) Александр Дугин, *Четврта политичка теорија*, исто.

С тим у вези, вредности модерне, као што су рационализам, позитивизам, па и научност се „препознају“ као елементи тоталитарне, репресивне политике метанарација, али ових побеђених од стране либерализма, и подвргавају се критици уз паралелну глобификацију потпуне слободе и независности појединца од било каквих идентитета, па и морала, разума, једнакости (социјалне, етничке, полне). Упоредо са тим, човечанство, као глобални свет, се подвргава економским законима (који су савршено очишћени од вредности). Сва политичка правила се замењују техничким (Фуко то назива „управљаштво“, *gouvernementalite*). Политичари се понашају као менаџери, технолози који врше оптимизацију управљањем. Све је подређено што бољем управљању и организацији. И политика. У таквим условима нема места сучељавању и алтернативи јер се нарушава принцип што бољег управљања.

ДЕПОЛИТИЗАЦИЈА ПОЛИТИЧКОГ, ПОЛИТИЗАЦИЈА ЖИВОТА

Данас ништа није модерније од напада на политичко.

Карл Шмит

Либерална постмодерна води ка укидању политике, онакве какву познајемо из периода модерне. Све је усмерено ка спречавању стварања политичке алтернативе. На делу је „исцрпљеност политичког дневног реда“ која се огледа, речено по К. Шмиту, у недостатку непријатеља, што је суштина политичког. При томе, сматра Дугин, када либерализам са нивоа идеја прелази у једини садржај друштвеног и технолошког живота, он више није идеологија, већ егзистенцијална чињеница. Дакле, либерализам из „сфере субјекта прелази у сферу објекта“²⁷⁾, тј. ова идеологија је „прешла са нивоа идеја, политичких програма, и декларација на ниво ствари, улази у тело друштвене реалности“. Либерализам је „мутирао у начин живота, конзумеризам, индивидуализам, у постмодерни стил фрагментације субполитичког постојања“. Самим тим политика је „постала *биополитика*, прешла је на индивидуални и субиндивидуални ниво“²⁸⁾. Истискује се садржај политичког кроз свеопшту политизацију живота. Изгледа парадоксално, али живот је постао део јавне сфере, међутим, на сасвим другачији начин него што је

27) Александар Дугин, *Четвертая политическая теория*, стр. 6.

28) Александар Дугин, *Четвертая политическая теория*, стр. 2.

то био у предмодерни. Управо у свеопштој политизацији живота од стране власти види се једна од одредница нестајања политичког и биополитике. Кољевић наводи да „садашња либерална политика, у протеклих десет година је потврдила, управо доказујући се кроз разне облике политизације живота, да нисмо завршили са биополитиком као антиполитиком која означава смрт политичког. Однос између биополитике и нестајања политичког (*disappearance of the political*) може да се посматра као дупли процес узајамног произвођења.“²⁹⁾

Исто тако, нестанак политичког у корист биополитике према Негрију и Харту је обојен тежњом либералне власти да оствари потпуну контролу над становништвом на тај начин што ће сама власт да „постане интегрална функција коју сваки појединац прихвата и реактивира сам од себе“, тј. њен примарни задатак је да управља животом, да буде биовласт³⁰⁾. Циљ биополитике/биовласти је друштво контроле, које се развија „на самом крају модерног времена отварајући се према постмодерном“, а подразумева да „механизми командовања постају све више ‘демократски’, све више иманентни друштвеној области, дистрибуисани на све стране мозговима и телима грађана“³¹⁾.

Теорију биополитике започиње Фуко (M. Foucault) у предавањима на Колеж де Франсу од 1976-1979. године.³²⁾ Према Фукоу, политичко је у директној вези са *моћи*, тј. са облицима испољавања моћи у периоду модерне. Својом генеалогijом моћи Фуко нас упознаје да се у модерни моћ испољила, реализовала као облик суверенитета, а да други облик реализације моћи долази после суверенитета и представља биополитику. Биополитика се према Фукоу почиње јављати још крајем 18. и почетком 19. века, као низ пракси и техника управљања у западним друштвима, усмереним ка популацији. Она је производ либерализма. Сво време епохе модерне биополитика је постепено разарала моћ суверенитета, али

29) Богдана Кољевић, „Нестанак политичког?“, *Српска политичка мисао*, бр. 4/2009, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 352-353.

30) Антонио Негри, Мајкл Хард, *Империја*, стр. 38.

31) Антонио Негри, Мајкл Хард, *Империја*, стр. 37.

32) Биополитика је присутна у Фукоовим књигама: *Треба бранити друштво, Рођење биополитике, Историја сексуалности* (1. део), *Надзирати и кажњавати*. У српској политичкој филозофији тему биополитике је отворила Богдана Кољевић са књигом *Биополитика и политички субјективизет (Biopolitics and Political Subjectivity, The New School University, New York, October 2009.)*.

се у потпуности почиње реализовати тек у праксама управљања неолибералне власти крајем 20. века³³⁾.

Биополитика врши деполитизацију политичког политизацијом живота појединца и становништва преко пракси управљања, тзв. управљаштвом, као и помоћу превласти политичке економије, као облика „управљаштва“. Дакле, као прво, она је тотална контрола становништва путем разних пракси и техника: и то кроз усмеравање рађања, смрти, дужине животног века, болести, исхране, и сл. Биополитика као управљаштво је усмерена на живот појединца и популације. Живот је политизован. Друго, праксе управљања се најбоље уочавају у политичкој економији. Економија је „методологија управљања“ која се разликује од права и улоге државе, као и од улоге политичког. Циљ ове методологије управљања је да се преко управљања економским процесима врши регулисање становништва, његове економске моћи, раста, здравља, миграција, и сл. Исто и обрнуто, да се прилагођавањем становништва економским процесима обезбеди развој капитализма³⁴⁾. И на тај начин живот је постао политички објекат, политизован, а политика деполитизована. За Фукоа деполитизација политичког је економизација путем тржишта, „као места где се ствара истина“³⁵⁾. С тим у вези, Кољевић наводи да разлику између политичког и биополитичког треба посматрати као разлику „између самосвести и инструменталног разума, између живота као субјекта и живота као објекта...“³⁶⁾.

Дакле, биополитика је основна карактеристика испољавања моћи у постмодерној епохи, облик моћи који се односи на систем пракси управљања људским понашањем (животом) од стране либералне власти, дакле, проистекао из дискурса либерализма, а који, као такав, разара модерну. Према томе, између либерализма, биополитике и пракси „управљаштва“ животом, стоји једнакост.

Негри и Харт у схватању биополитике дају концепцију „империје“, која је суштина нове, постмодерне епохе. Они у основним цртама се ослањају на марксистички модел борбе рада и капитала, који се у постмодерни мењају до крајњих граница. Капитал и тржиште постају свемоћни, глобални, тотални за све. Рад је, према овим ауторима, у постмодерни децентриран, „распршен“. Носилац

33) Мишел Фуко, *Рађање биополитике*, Светови, Нови Сад, 2005.

34) Мишел Фуко, *Историја сексуалности*, 1. део, Каирос, Сремски Карловци, 2006, стр. 157.

35) Мишел Фуко, *Рађање биополитике*, стр. 47.

36) Богдана Кољевић, „Нестанак политичког?“, стр. 358.

рада је „мноштво“. У постмодерни се сучељавање рада и капитала одвија сасвим другачије, него што је то било у модерни. Уместо „дисциплине“, карактеристичне за модерну, капитал и тржиште користе „контролу“. Уместо политике капитал користи биополитику. Уместо државе имамо планетарне мреже. На делу је деструкција државе-нације, укидају се међудржавни ратови, бришу границе. „Суверенитет је узео нови облик саткан од низа националних у супранационалних организама уједињених под једном јединственом логиком управљања“³⁷⁾. Империја за разлику од империјализма, карактеристичног за модерну епоху, је децентрисана, она нема метрополе, нити колоније, она је планетарна и универзална, а глобализација је њена потврда. Империја поседује три нивоа контроле мноштва. То су нуклеарно оружје у рукама политичара, као први ниво биополитичке контроле, транснационалне корпорације као други ниво и трећи ниво контроле је замена за демократију и чине га мас-медији у свом планетарном спектаклу.

Да бисмо у потпуности схватили значење биополитике, нужно је сагледати и у контексту рата. За Фукоа „политика је рат настављен другим средствима“, тј. рат се посматра у бинарној концепцији, да постоје увек две групе појединаца једна наспрам друге.³⁸⁾ Међутим, сагледајмо значење „хуманитарних ратова“ и интервенција, те безбедности као биомоћи усмерене на „репродукцију идеје мира и демократије“. Наиме, Негри и Харт у делу *Мноштво* сматрају да се *биовласт* у структурисању постмодерног друштва простира кроз две парадигме моћи. То су *парадигме рата и мира*³⁹⁾. „Рат постаје општа матрица свих односа моћи и техника доминације“, односно, „рат је постао *режим биомоћи*, тј. облик владавине која нема за циљ само контролу над становништвом него и продукцију и репродукцију свих аспеката друштвеног живота“⁴⁰⁾. То се види у покретању ратова против апстрактних појмова. непријатељ више нису поједине државе, политичке заједнице или појединци, већ појмови као што је тероризам. Такав рат служи „мобилизацији свих друштвених снага и суспензији или ограничавању нормалног политичког дискурса“⁴¹⁾. То је и циљ *биовласти* – суспензија политичког. При томе, границе рата и просторно и временски постају

37) Антонио Негри, Мајкл Хард, *Империја*, стр. стр. 8.

38) Мишел Фуко, *Треба бранити друштво*, Светови, Нови Сад, 1998, стр. 64-67.

39) Hardt, Michael i Negri, Antonio, *Mnoštvo – rat i demokracija u doba Imperija*, Multimed. Institut, Zagreb, 2009.

40) Hardt, Michael i Negri, Antonio, *Mnoštvo – rat i demokracija u doba Imperija*, стр. 29.

41) Hardt, Michael i Negri, Antonio, исто, стр. 30.

неодређене. Рат, дакле, има карактер давних религијских ратова, при чему се „непријатељ“ означава кроз појам **зла**. Исто тако, „међународни односи и унутрашња политика све више постају слични и испреплетани“, јер је непријатељ *и изван и унутра*. То ствара готово идеалну ситуацију за остваривањем биополитичке контроле.

Имајући у виду да рат подразумева хијерархију и послушност, онда је он у ери модерне, ако не потпуно онда делимично, подразумевао и укидање демократских поступака, дискурса. Дотле, у постмодерни, схватање рата као глобалног и унутрашњег и перманентног и то кроз призму *биовласти* подразумева да „суспензија демократије постаје норма а не изузетак“⁴²⁾. Према томе, биовласт/биомоћ за Негрија и Харта означавају перманентно стање рата (глобалног), али на такав начин да стално врше репродукцију идеје демократије и мира, као коначног циља. Наиме, у име демократије и људских права неизбежно је перманентно ванредно или ратно стање. За Агамбена је прелаз из модерне у постмодерну управо индикативан на примеру САД, где се ванредно стање, после *11. септембра*, успоставља као правило, што је само један пример преображаја политике модерне у биополитику постмодерне, при чему су сви грађани субјекти биополитичке контроле, тј. *хомо sacer-и*⁴³⁾ (Agamben, 2006). Дакле, перманенција ванредног стања имплицира постојање само две позиције, али не кроз бинарност „пријатељ – непријатељ“, већ кроз сагласност (као центар) и несагласност (као периферија, као зло). Ово значи да се у постмодерни не можете одредити, као некад у модерни, за десницу, левицу, центар, конзервативност, социјализам, и сл., тј. за неку од ових различитих комбинација. „Непријатељ“ више није супарник са којим сучељавате свој програм. Нема више „пријатеља“ и „непријатеља“. Постоји само принцип: „ко није са нама тај је против нас“, што на глобалном плану има за последицу проглашавања читавих народа и култура отпадничким (несагласним). Тиме је демократија постала „функција софистицираног насиља над здравим разумом, у земљама демократски развијеног свијета, и сировог насиља над читавим нацијама, регионима па и континентима“⁴⁴⁾

42) Hardt, Michael i Negri, Antonio, исто, стр. 33.

43) Giorgio Agamben, *Homo sacer: Suverena moć i goli život*, Multimedijalni institut, Zagreb, 2006.

44) Ненад Кецмановић, „Демократија и насиље“, стр. 53.

Srdjan Perisic

POSTMODERN VANISHING OF POLITICS
AND DEMOCRACY

Summary

The author talks about the crisis of democracy in Western societies and in the world, in the era of postmodernism, as well as the fate of the political as inseparable from democracy. We start with the fact that the content of modern is exhausted, and there has been a new epoch, postmodernism. Postmodern is seen like liberalized paradigm. The victory of liberalism over the other political doctrines has caused its universality, which will incur substantial transformations of the nature of politics and democracy, and liberalism itself. The main causes of the destruction of democracy and political power we see in the bio-political state and bio-power as fundamental characteristics of the liberal postmodern. Keywords: postmodernism, democracy, liberalism, political crisis, bio-politics, power.

ЛИТЕРАТУРА

- Agamben, Giorgio, *Homo sacer: Suverena moć i goli život*, Multimedijski institut, Zagreb, 2006.
- Бурдије, Пјер, *Сигнална светла: прилози за отпор неолибералној инвазији*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999.
- Дебор, Ди, *Друштво спектакла (La Société du spectacle)*, А. Голијанин, Београд, 2003.
- Епштајн, Михаил, *После будућности: судбина постмодерне*, Драслар партнер, Београд, 2010.
- Фуко, Мишел, *Треба бранити друштво*, Нови Сад, Светови, 1998.
- Фуко, Мишел, *Рађање биополитике*, Светови, Нови Сад, 2005.
- Фуко, Мишел, *Историја сексуалности*, 1. део, Каирос, Сремски Карловци, 2006.
- Хардт, Михаел и Негри, Антонио, *Имперуја*, ИГАМ, Београд, 2005. Наслов оригинала: Michael Hardt/Antonio Negri, *Empire*, Harvard University Press; Cambridge, Massachusetts / London, 2000.
- Hardt, Michael i Negri, Antonio, *Мноштво – рат и демократија у доба Имперуја*, Multimed. Institut, Zagreb, 2009.
- Кеџмановић, Ненад, *Домети демократије*, ФПН – Чигоја, Београд, 2005.
- Лиотар, Жан Франсоа, *Постмодерно стање*, Братство-јединство, Нови Сад, 1988.
- Валерштајн, Имануел, *После либерализма*, Службени гласник, Београд, 2005.

- Васовић, Вучина, *Савремене демократије*, том 1, Службени гласник, Београд, 2006.
- Ватимо, Ђани, *Крај модерне*, Братство-јединство, Нови Сад, 1991.
- Видојевић, Зоран, *Демократија на заласку*, Службени гласник – Институт друштвених наука, Београд, 2010.
- Зиновјев, Александар, *Запад*, Наш дом – Age D' Homme, Београд, 2002.
- Жуњић, Слободан, *Модерност и филозофија*, Плато, Београд, 2009.
- Дугин, Александр, „Постмодерн или ултрамодерн?“, *Философия хозяйства*, № 3, Москва, 2003.
- Кецмановић, Ненад, „Демократија и насиље“, *Годишњак 2009*, бр. 3, Факултет политичких наука, Београд, 2009.
- Кољевић, Богдана, „Нестанак политичког?“, *Српска политичка мисао*, бр. 4/2009, Институт за политичке студије, Београд, 2009.

Resume

Liberal postmodernism leads to abolishing politics, politics we are aware of from the modern era. All is oriented to prevention of creating political alternative. "Fatigue of political agenda" is in action. At the same time, liberalism which is in transition from the level of ideas to the level of the single content of social and technological life, is not ideology any more, it becomes existential fact. Accordingly, liberalism comes to the point where it leaves the sphere of a subject and enters the sphere of an object, i.e. this ideology has switched from the level of ideas, political programs and declarations to the level of concrete things. Liberalism has mutated into the way of life, consumerism, individualism... " That way politics has become biopolitics, it has changed into individual and sub-individual level." Political content is being pushed out by universal politicization of life. It looks like paradox, but life has become a part of public sphere, however in a way that is completely different from the one that used to be usual for premodernism.